

УДК 316:336.2:004.738

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.3>

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ВТІЛЕННЯ НОВОЇ ФОРМИ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ

Олена Бурашнікова

Запорізький національний університет,

Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні,

кафедра управління та адміністрування, просп. Соборний, 226,

69006, м. Запоріжжя, Україна

<http://orcid.org/0000-0003-0806-1767>

У статті здійснено соціально-філософський аналіз цифровізації податкової системи як втілення нової форми суспільного договору між державою та громадянами: цифрова податкова система формує нову якість взаємодії між державою та платниками податків. Якщо раніше відносини у цій сфері мали здебільшого примусовий характер, то цифровізація переводить їх у площину партнерства. **Мета статті** – концептуалізація цифровізації податкової системи як втілення нової форми суспільного договору. Розглянуто філософські засади цифровізації, її вплив на взаємодію суб'єкта і держави, а також на формування довіри в суспільстві. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні філософського, економічного та цифрового аналізу для комплексного вивчення соціально-філософських аспектів цифровізації податкової системи. Особлива увага приділяється цифровим трансформаціям, які змінюють традиційні моделі податкових відносин та створюють нові умови для соціальної взаємодії. Висвітлено ключові переваги та виклики цифровізації податкової системи, визначено її роль як механізму реалізації принципів суспільного договору та сталого розвитку. Таким чином, філософські аспекти цифровізації податкової системи залишаються значною мірою не вивченими. Найбільш дискусійними є питання про нову форму суспільного договору, етику цифрової справедливості та онтологічний статус держави у добу алгоритмів. Саме ці проблеми відкривають перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень. **Результати досліджень.** Розкрито філософські засади цифровізації податкової системи, оскільки з філософської точки зору цифровізація податкової системи як нова форма суспільного договору ще недостатньо досліджена. Проаналізовано цифрову податкову систему як нову форму суспільного договору, яка стає ключовим елементом сучасного суспільного договору, здатним забезпечити гармонійне поєднання ефективності адміністрування, моральної легітимності та соціальної довіри в умовах цифрової епохи. Визначено концепти теорії суспільного договору в умовах цифровізації. Центральними виступають такі поняття, як прозорість, підзвітність, довіра та взаємна відповідальність, які забезпечуються цифровими платформами, електронним адмініструванням та алгоритмічними механізмами обробки даних. З'ясовано сутність соціальної справедливості у цифровому податковому середовищі. У цифровому контексті суспільний договір перетворюється на динамічний процес взаємодії, де громадяни контролюють власні податкові зобов'язання, а держава реалізує функції гаранта справедливості та ефективного адміністрування.

Ключові слова: цифровізація податкової системи, суспільний договір, соціально-філософський аналіз, довіра громадян, цифровізація, соціальна справедливість, цифрове управління.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах цифрова трансформація охоплює всі сфери суспільного життя, і податкова система не є винятком. Концепція цифровізації податкової системи розглядається не лише як технічна модернізація чи спрощення адмі-

ністрування, а як якісно нова форма суспільного договору між державою та громадянами. Йдеться про зміну характеру відносин у напрямі прозорості, передбачуваності та взаємної відповідальності. Впровадження цифрових інструментів дозволяє мінімізувати корупційні ризики, знизити рівень бюрократизації та забезпечити більш справедливий розподіл податкового навантаження. Водночас громадяни отримують доступ до зрозумілих, простих і зручних сервісів, що підвищує їхню податкову дисципліну та готовність співпрацювати з державою. Цифровізація виступає ключовим чинником формування довіри: прозорість усіх процесів, відкритість даних і автоматизація процедур створюють відчуття чесності й рівності правил гри. Таким чином, податкова система з механізму фіскального примусу поступово перетворюється на інструмент партнерства, де виконання зобов'язань перед державою розглядається як внесок у розвиток суспільства. Саме у цьому контексті цифрова податкова система стає втіленням нової форми суспільного договору, що базується на взаємній довірі, ефективності та справедливості.

По-перше, актуальність даної теми у тому, що цифровізація податкової системи забезпечує прозорість та відкритість фінансових потоків. Умови функціонування економіки вимагають від держави максимальної прозорості в управлінні бюджетними надходженнями, адже прихованість та непрогнозованість фінансових операцій призводять до зростання недовіри суспільства. Використання цифрових технологій дозволяє створювати електронні бази даних, відкриті реєстри та автоматизовані системи контролю, що мінімізує можливість для ухилення від сплати податків та корупційних схем.

По-друге, впровадження цифрових інструментів сприяє спрощенню процедур адміністрування податків. Традиційна податкова система часто асоціюється з бюрократизмом, чергами та складними процедурами звітності. Цифрові сервіси дозволяють подавати декларації онлайн, автоматично здійснювати перевірку даних та формувати звіти. Це суттєво зменшує часові витрати для платників податків і знижує адміністративне навантаження на бізнес. У результаті громадяни та підприємства отримують більше мотивації дотримуватися податкових правил.

По-третє, цифрова податкова система формує нову якість взаємодії між державою та платниками податків. Якщо раніше відносини у цій сфері мали здебільшого примусовий характер, то цифровізація переводить їх у площину партнерства. Держава отримує можливість оперативно реагувати на потреби платників, а громадяни – відчувати справедливість і взаємність у виконанні зобов'язань. Таким чином, формується сучасний суспільний договір, у якому податки сприймаються не як тягар, а як інвестиція у розвиток держави.

По-четверте, розвиток електронних сервісів підвищує рівень довіри суспільства до податкових органів. Довіра є ключовим ресурсом, без якого податкова система не може бути ефективною. Відкритість даних, доступність онлайн-сервісів, відсутність «людського фактора» у прийнятті рішень знижують ризик суб'єктивності та корупційного впливу. Коли платник бачить, що його податки використовуються прозоро і що процедура є справедливою, формується новий рівень суспільної відповідальності.

По-п'яте, цифровізація податкової сфери відповідає глобальним трендам цифрової економіки. У світі відбувається перехід до електронних форм управління, і держави, що не впроваджують такі технології, опиняються на узбіччі економічного розвитку. Інтеграція цифрових рішень у податкову систему дозволяє країні підвищувати конкурентоспроможність, залучати іноземні інвестиції та адаптуватися до викликів глобалізованої економіки. Це робить цифровізацію податкової системи не лише внутрішньою потребою, але й стратегічною необхідністю на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Сучасний науковий і прикладний дискурс щодо цифровізації податкових систем концентрується навколо трьох взаємопов'язаних тем: концепції «безшовного» оподаткування, емпіричних ефектів цифрових інструментів на податкову дисципліну, а також ролі довіри й сприйняття громадянами податкових інституцій. Вихідною рамкою є бачення Tax Administration 3.0, де податкове адміністрування інтегрується у «природні» бізнес-процеси через взаємодію цифрових платформ, е-ідентичність та проактивні сервіси; у 2025 р. ОЕСР оприлюднила дорожню карту переходу «від бачення до стратегії», що деталізує інституційні та технологічні кроки імплементації цієї моделі [1]. Проблематика цифровізації податкових систем широко розглядається у сучасній науковій та прикладній літературі. Зокрема, у доповідях Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (OECD, 2020) обґрунтовано концепцію Tax Administration 3.0, яка передбачає інтеграцію цифрових технологій у бізнес-процеси та створення безшовної системи адміністрування податків. Міжнародний валютний фонд у своїх дослідженнях акцентує на ролі цифрових технологій у зниженні рівня корупційних ризиків та підвищенні прозорості публічних фінансів [2].

Емпіричні дослідження підтверджують, що запровадження електронних інструментів підвищує рівень податкової дисципліни. Так, у роботах Д. Померанц [3] та С. Каррільйо, Д. Померанц і М. Сінгхал [4] показано, що електронний облік і система електронних інвойсів зменшують масштаби ухилення від сплати податків у країнах Латинської Америки. Аналогічні результати наводить Ф. Шнайдер, який аналізує взаємозв'язок між цифровими інструментами та скороченням тіньової економіки [5].

Окрему увагу дослідники приділяють ролі довіри до податкових органів у формуванні добровільної податкової дисципліни. Теоретичні напрацювання Т. Тайлера доводять, що сприйняття справедливості та прозорості державних інституцій визначає готовність громадян виконувати свої податкові зобов'язання [6]. Ці положення підтверджують сучасні аналітичні звіти МВФ, де зазначено, що рівень довіри прямо впливає на ефективність збирання податків [7]. Важливим є також вивчення інституційних практик окремих країн. Найчастіше у цьому контексті аналізується досвід Естонії, де завдяки впровадженню електронної ідентифікації, принципу “once-only” та інтеграційної системи X-Road було досягнуто високий рівень довіри між державою та платниками [8]. За висновками Світового банку [9], саме поєднання технічних рішень з інституційними реформами забезпечує найвищу ефективність цифровізації податкової сфери.

В Україні питання цифрової трансформації податкової системи досліджуються у працях А. Крисоватого, І. Луніної, О. Василика, які розглядають цифровізацію як необхідну умову підвищення прозорості бюджетних процесів, зниження рівня тінізації економіки та формування нової якості взаємодії між державою і громадянами.

Таким чином, проведений аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що цифровізація податкової системи розглядається не лише як технічне оновлення, а як фундаментальний чинник формування довіри та нового суспільного договору між державою та платниками податків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених цифровізації податкових систем, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою. По-перше, більшість наукових праць зосереджуються на технологічних та адміністративних перевагах цифровізації, тоді як питання інституційної адаптації та трансформації управлінських практик залишаються фрагментарними. По-друге, недостатньо дослі-

джено вплив цифрових інструментів на рівень податкової культури та довіри громадян до держави у довгостроковій перспективі. У цьому контексті актуальним є пошук відповідей на запитання: чи формує цифрова податкова система справжній суспільний договір, чи лише модернізує механізми примусового адміністрування. По-третє, залишаються відкритими проблеми соціальної справедливості в умовах цифровізації, адже не всі категорії платників податків мають однаковий доступ до цифрових сервісів та цифрової грамотності. Це породжує ризики «цифрової нерівності» у сфері виконання податкових зобов'язань. По-четверте, у наукових дослідженнях бракує ґрунтовних міждисциплінарних підходів, які поєднували б економічний, правовий, соціологічний та психологічний аналіз впливу цифрових технологій на податкову систему. Отже, невирішеними залишаються питання інтеграції цифровізації у ширший контекст суспільного договору між державою та громадянами, оцінки її впливу на рівень довіри та готовність платників податків співпрацювати з податковими органами. Тема цифровізації податкової системи має не лише економічний чи правовий вимір, але й філософський, і саме тут залишається чимало «білих плям».

З філософської точки зору цифровізація податкової системи як нова форма суспільного договору ще недостатньо досліджена. По-перше, майже відсутні розвідки, що розглядають цифрову податкову систему як механізм переосмислення суспільного договору у дусі Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса чи Дж. Локка. Питання полягає у тому, чи можна вважати цифрові інструменти лише технічними засобами підвищення ефективності, чи вони є новою формою політичної угоди між громадянином і державою.

По-друге, мало вивчено антропологічний вимір цифровізації: як трансформація податкових відносин впливає на самосвідомість особи, її ставлення до власних прав та обов'язків, відчуття свободи й відповідальності. Податки завжди були сферою, де держава реалізує владу, а громадянин відчуває межі своєї автономії; цифровізація змінює цей баланс, але масштаби змін поки що не осмислені.

По-третє, залишаються відкритими питання етики та справедливості. Якщо податкова система стає повністю цифровою, чи не створює це нових форм соціальної нерівності між тими, хто має доступ до цифрових сервісів, і тими, хто опиняється на «периферії» цифрового суспільства? У філософському контексті це стосується принципів рівності, солідарності та соціальної справедливості.

По-четверте, практично не досліджено онтологічний вимір цифрової держави: чи не перетворюється держава на «алгоритмічний Leviathan», де відносини між владою і громадянами регулюються вже не політичними нормами, а кодом і цифровими протоколами? Це ставить під сумнів традиційне розуміння державності як форми політичного співіснування.

По-п'яте, потребує осмислення проблема довіри як філософської категорії. Довіра в умовах цифрової податкової системи постає не лише як соціально-економічний феномен, а як фундаментальна умова легітимності влади. Недостатньо досліджено, чи довіра у цифровому вимірі є результатом технічної надійності та прозорості, чи вона все ж таки потребує морального й культурного підґрунтя. Таким чином, філософські аспекти цифровізації податкової системи залишаються значною мірою не вивченими. Найбільш дискусійними є питання про нову форму суспільного договору, етику цифрової справедливості та онтологічний статус держави у добу алгоритмів. Саме ці проблеми відкривають перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень.

Мета статті – концептуалізація цифровізації податкової системи як втілення нової форми суспільного договору. **Завдання дослідження:** 1) розкрити філософські засади

цифровізації податкової системи; 2) проаналізувати цифрову податкову систему як нову форму суспільного договору; 3) визначити концепти теорії суспільного договору в умовах цифровізації; 4) з'ясувати сутність соціальної справедливості у цифровому податковому середовищі.

Методологія дослідження. Дослідження здійснено на основі міждисциплінарного підходу, що поєднує соціально-філософський, економічний та інформаційно-технологічний аналіз. У роботі застосовано такі методи: 1. Філософський аналіз – систематичне дослідження концепцій суспільного договору, соціальної взаємодії та довіри в контексті цифровізації податкової системи. 2. Системний підхід – розгляд податкової системи як цілісної соціально-економічної та цифрової структури, що взаємодіє з громадянами і державними інститутами. 3. Порівняльний аналіз – аналіз міжнародного досвіду цифровізації податкових систем для виявлення успішних практик і потенційних ризиків. 4. Соціологічні методи – опитування та аналіз громадської думки щодо довіри до цифрових податкових платформ. 5. Комплексний метод оцінки ризиків та переваг – визначення сильних і слабких сторін цифровізації податкових процесів для формування рекомендацій щодо удосконалення системи. Такий методологічний підхід дозволяє об'єктивно оцінити соціально-філософські, економічні та технологічні аспекти цифровізації податкової системи, а також її вплив на реалізацію принципів нового суспільного договору.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

1. Філософські засади цифровізації податкової системи

Філософські засади цифровізації податкової системи слід розглядати як складну інтеграцію онтологічних, етичних і соціально-політичних вимірів взаємодії держави та громадян у сучасному цифровому суспільстві. Цифровізація податкового адміністрування не обмежується лише оптимізацією процедур чи впровадженням технологічних інструментів, вона трансформує саму природу суспільного договору, закладеного у працях класичних філософів, таких як Гоббс, Локк чи Руссо. Якщо класична теорія суспільного договору передбачала взаємне обмеження свобод і делегування влади державі заради безпеки і справедливості, то в умовах цифровізації цей договір набуває нових смислів, пов'язаних із прозорістю, швидкістю обміну інформацією та рівним доступом до державних сервісів. Цифровізація створює унікальне онтологічне середовище, де платники податків і державні інституції функціонують як суб'єкти у мережевих системах даних, алгоритмах та інформаційних потоках. У цьому середовищі податкові зобов'язання перестають бути абстрактною юридичною категорією і набувають значення етичного зобов'язання та суспільної відповідальності. Філософський підхід до цифровізації податкової системи дозволяє розглядати її не лише як інструмент економічного управління, а як засіб формування нового типу взаємної довіри, де держава виступає не просто органом контролю, а гарантом справедливості, прозорості та захисту персональних прав громадян. Етичний вимір цифровізації податкових процесів підкреслює необхідність формування справедливих та прозорих процедур, захисту персональних даних та запобігання корупційним практикам. Сучасні концепції цифрового гуманізму та цифрової етики наголошують на важливості балансу між технологічними можливостями та моральними принципами, оскільки алгоритмічні рішення й автоматизація податкових процесів не можуть бути відокремлені від соціальної відповідальності та громадянської участі. Цей підхід забезпечує розвиток активної громадянської суб'єктності, де кожен платник податків має змогу контролювати власні зобов'язання, брати участь у формуванні податкової політики та отримувати достовірну інформацію про державні процеси. Соціальна справедливість у цифровій податковій системі проявляється

через рівний доступ до сервісів, прозорість нарахувань та об'єктивність адміністрування, що стає підґрунтям для легітимності державної влади у суспільстві.

Цифровізація податкової системи не тільки оптимізує управлінські процеси, а й перетворює державу на соціально відповідального партнера, здатного реалізувати принципи справедливого суспільного договору у сучасних умовах інформаційного суспільства. Таким чином, філософські засади цифровізації податкової системи визначаються інтеграцією технологічних, етичних та соціальних компонентів, що забезпечують нову парадигму взаємодії держави та громадян. Цифрова податкова система стає інструментом реалізації принципів справедливості, прозорості та довіри, формуючи сучасний суспільний договір, який відповідає викликам цифрової епохи та сприяє розвитку активної, відповідальної та свідомої громадянської спільноти.

Цифровізація податкової системи виступає не лише технологічним або адміністративним процесом, а й глибоким соціально-філософським явищем, яке змінює сутність взаємодії держави та громадян. Філософські засади цього процесу визначаються онтологічною трансформацією податкових відносин, етичними нормами, що забезпечують справедливість та прозорість, а також соціальною відповідальністю обох сторін суспільного договору. Цифровізація сприяє формуванню довіри між державою та громадянами, перетворюючи податкову систему на інструмент реалізації принципів справедливості, активної громадянської участі та прозорості державного управління. Таким чином, цифрова податкова система у філософському вимірі стає ключовим елементом сучасного суспільного договору, здатним забезпечити гармонійне поєднання ефективності адміністрування, моральної легітимності та соціальної довіри в умовах цифрової епохи.

2. Цифрова податкова система як нова форма суспільного договору

Цифрова податкова система є сучасним проявом трансформації класичного суспільного договору, в якому взаємні зобов'язання держави та громадян набувають нових форм у цифровому середовищі. Якщо традиційна концепція суспільного договору передбачала делегування громадянами частини своїх свобод державі заради забезпечення порядку, справедливості та безпеки, то цифровізація податкових процесів розширює ці принципи, роблячи їх більш прозорими, швидкими та взаємно контрольованими. У цифровій податковій системі громадяни отримують доступ до інформації про нарахування та використання податків, можуть контролювати власні зобов'язання та брати активну участь у податковому процесі, що зміцнює довіру до держави та підвищує легітимність її інститутів.

Цифрова податкова система як нова форма суспільного договору – це організована сукупність технологічних, адміністративних та правових інструментів, що забезпечує автоматизоване адміністрування податків, прозорість фінансових процесів і взаємну відповідальність держави та громадян. Вона втілює сучасне розуміння суспільного договору, у якому громадяни делегують державі повноваження зі збору податків, очікуючи справедливості, прозорості та захисту інформації, а держава забезпечує ефективне, етичне та соціально відповідальне адміністрування податкових зобов'язань. У цьому контексті цифрова податкова система не лише оптимізує економічні та управлінські процеси, а й формує основу довіри між державою та суспільством, виступаючи інструментом реалізації сучасного суспільного договору в умовах цифрової епохи.

Держава, своєю чергою, забезпечує прозорість, справедливість і ефективність адміністрування, використовуючи технологічні рішення, алгоритмічні механізми та автоматизовані сервіси, що зменшують ризик корупції та бюрократичних зловживань. Таким чином, цифрова податкова система виступає не лише інструментом економічного управління, а й сучасним втіленням суспільного договору, де взаємна довіра, відпові-

дальність та прозорість стають центральними принципами взаємодії держави та громадян у цифрову епоху.

Цифровізація податкових систем у світі демонструє різноманітність підходів, що ґрунтуються на технологічних інноваціях, етичних стандартах та принципах прозорості. Зарубіжний досвід свідчить про те, що ефективна цифрова податкова система повинна поєднувати технологічну інфраструктуру з етичними нормами та соціальною відповідальністю.

Важливим елементом цифровізації є впровадження цифрових ідентифікаційних систем. В Естонії, наприклад, створено єдину електронну ідентифікацію громадян через ID-карти, що дозволяє здійснювати онлайн-декларування податків, голосування, підписання контрактів та доступ до медичних послуг. Ця система забезпечує прозорість та зручність для громадян, сприяючи формуванню довіри до державних інститутів.

Організації, такі як ОЕСР, наголошують на важливості використання технологій штучного інтелекту та аналітики даних для автоматизації процесів податкового адміністрування. Це включає попереднє заповнення податкових декларацій, обмін даними та обчислення податків, що дозволяє зменшити адміністративні витрати та підвищити ефективність системи.

Принцип «Once-Only», що означає введення даних лише один раз, активно впроваджується в країнах ЄС. В Австрії, наприклад, після народження дитини відповідні органи автоматично перевіряють умови для надання сімейних пільг без необхідності подання додаткових заяв. Це спрощує взаємодію громадян з державними органами та зменшує бюрократичні бар'єри.

У Латинській Америці деякі податкові адміністрації досліджують можливості використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки податкових транзакцій. Це включає електронне виставлення рахунків, відстеження зовнішньої торгівлі, цифрову ідентифікацію та автоматизацію платежів через смарт-контракти, що сприяє зменшенню корупційних ризиків.

Важливим складником цифровізації є забезпечення доступності та інклюзивності для всіх громадян. Впровадження цифрових платформ дозволяє полегшити дотримання податкових законів, зменшити адміністративні витрати та мінімізувати ухилення від сплати податків. Однак для цього необхідно забезпечити рівний доступ до цифрових послуг, враховуючи соціально-економічний статус та географічне розташування громадян.

3. Концепти теорії суспільного договору в умовах цифровізації

Теорія суспільного договору традиційно розглядає взаємні зобов'язання держави та громадян, де держава отримує легітимність через забезпечення порядку, безпеки та справедливості, а громадяни делегують частину своїх свобод для реалізації цих функцій. У контексті цифровізації податкової системи класичні концепти цієї теорії набувають нових смислів і трансформуються під впливом технологічних інновацій. Центральними стають такі поняття, як прозорість, автоматизація, довіра та взаємна відповідальність, які забезпечуються цифровими платформами, електронним адмініструванням та алгоритмічними механізмами обробки даних. Цифровізація дозволяє реалізувати принципи «Once-Only» та «pre-filled forms», що мінімізує бюрократичне навантаження на громадян та одночасно підвищує ефективність державних органів. У цьому контексті суспільний договір перетворюється з формального юридичного зобов'язання на динамічний процес взаємодії, де громадяни мають доступ до власних податкових даних, можуть контролювати їх використання та отримувати своєчасну інформацію про державні рішення. Держава своєю чергою бере на себе відповідальність за прозоре адміністрування, захист персональних

даних та забезпечення справедливості податкових нарахувань. Концепти класичної теорії суспільного договору, включаючи делегування повноважень, взаємні права та обов'язки, у цифрову епоху трансформуються через інтеграцію технологій, алгоритмічних рішень і етичних стандартів. Вони набувають нових ознак, таких як інтерактивність, підзвітність та можливість безпосереднього контролю громадян за виконанням державою своїх функцій. Ця трансформація створює основу для формування сучасного суспільного договору, в якому довіра, ефективність і соціальна відповідальність стають визначальними принципами взаємодії між державою та громадянами.

Визначення основних концептів теорії суспільного договору в умовах цифровізації:

- Суспільний договір у цифрову епоху – це взаємна домовленість між державою та громадянами, реалізована через цифрові платформи та технології, що забезпечує ефективне адміністрування податків, прозорість, підзвітність та довіру в суспільстві.

- Прозорість – здатність податкової системи забезпечувати відкритий доступ громадян до інформації про нарахування, облік та використання податків, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій.

- Довіра – впевненість громадян у справедливості, етичності та ефективності дій держави в процесі цифрового адміністрування податків, яка стає основою легітимності цифрового суспільного договору.

- Взаємна відповідальність – зобов'язання держави забезпечувати справедливе адміністрування та захист даних громадян, а громадян – своєчасно та коректно виконувати податкові обов'язки.

- Підзвітність – здатність державних органів звітувати перед громадянами щодо дій у сфері податкового адміністрування та прийняття рішень, що забезпечується цифровими інструментами контролю та моніторингу.

- Автоматизація та алгоритмічне адміністрування – застосування технологічних і програмних рішень для оптимізації процесів збору, обліку та контролю податків, що зменшує ризики людських помилок і корупції.

- Інтерактивність цифрового договору – можливість громадян активно взаємодіяти з державою через цифрові платформи, контролювати виконання власних податкових зобов'язань і брати участь у формуванні податкової політики.

Філософський аналіз концептів теорії суспільного договору в умовах цифровізації податкової системи дозволяє усвідомити глибокі зміни у взаємодії держави та громадян. Цифровізація не лише трансформує механізми адміністрування та контролю, а й змінює онтологію суспільного договору, перетворюючи його на процес взаємного обміну інформацією, довірою та відповідальністю. Принципи прозорості, підзвітності та справедливості стають не абстрактними ідеалами, а практичними інструментами, реалізація яких забезпечується через технології, алгоритми та цифрові сервіси. У цьому контексті сучасний суспільний договір набуває інтерактивного характеру, де громадяни активно контролюють і співстворять податкову реальність, а держава реалізує свою функцію гаранта етичного та справедливого адміністрування. Філософське осмислення цих процесів підкреслює, що цифровізація стає не лише технічним нововведенням, а фундаментальним чинником розвитку суспільної взаємодії, довіри та моральної легітимності держави у цифрову епоху.

4. Сутність соціальної справедливості у цифровому податковому середовищі

Соціальна справедливість у цифровому податковому середовищі розглядається як принцип, що забезпечує рівний доступ громадян до податкових сервісів, справедливе нарахування та використання податків, а також підзвітність держави суспільству. У цифровому контексті цей принцип набуває нових смислів, оскільки технологічні інструменти та авто-

мативізовани процеси дозволяють зменшити людський фактор, усунути корупційні ризики та забезпечити об'єктивність адміністрування податкових зобов'язань.

Соціальна справедливість у цифровому податковому середовищі стає не лише нормативним принципом, а активним інструментом формування взаємної довіри між державою та громадянами. Цифровізація податкових процесів дозволяє забезпечити прозорість, підзвітність і рівність доступу до сервісів, трансформуючи класичне розуміння справедливості у практичну взаємодію, де громадяни і держава стають рівноправними учасниками сучасного суспільного договору. Цифрові платформи надають громадянам можливість контролювати власні податкові зобов'язання, отримувати достовірну інформацію про їх виконання та брати участь у процесі формування податкової політики. Це перетворює соціальну справедливість із формального юридичного принципу на практичний механізм взаємодії держави та суспільства, де довіра, прозорість і підзвітність стають центральними критеріями оцінки ефективності податкової системи.

Джон Роулз у своїй теорії справедливості формулює принципи, які можуть стати основою для оцінки соціальної справедливості у цифровому податковому середовищі. За Роулзом, справедливість полягає у забезпеченні рівних базових свобод для всіх громадян та створенні таких соціальних і економічних умов, за яких нерівності сприяють максимальному покращенню становища найменш забезпечених («принцип різниці»). У цифровій податковій системі ці принципи трансформуються через технології: автоматизовані та алгоритмічні процеси забезпечують рівний доступ до сервісів, мінімізують ризики дискримінації та корупції, а механізми прозорості та підзвітності дозволяють контролювати використання державних ресурсів на користь усіх громадян, особливо соціально вразливих груп. Застосування принципів Роулза у цифровому податковому середовищі підкреслює етичний аспект адміністрування, де технологічні інструменти стають засобом реалізації рівності, справедливості та соціальної відповідальності держави перед громадянами. Цифровізація не лише оптимізує податкові процеси, а й створює практичний механізм втілення справедливості як суспільної цінності, відповідно до принципів Роулза.

Таким чином, соціальна справедливість у цифровому податковому середовищі реалізується через поєднання технологічних інновацій, етичних норм та активної участі громадян, забезпечуючи баланс між правами та обов'язками сторін суспільного договору та створюючи основу для стійкого розвитку цифрового суспільства.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було розкрито філософські засади цифровізації податкової системи, що передбачають інтеграцію технологічних, етичних і соціальних компонентів, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності та довіри між державою та громадянами. Дослідження показало, що цифровізація інтегрує технологічні, етичні та соціальні аспекти взаємодії держави та громадян, забезпечує прозорість, підзвітність і формує довіру у цифровому середовищі. Проаналізовано цифрову податкову систему як нову форму суспільного договору. У цифровому контексті суспільний договір перетворюється на динамічний процес взаємодії, де громадяни контролюють власні податкові зобов'язання, а держава реалізує функції гаранта справедливості та ефективного адміністрування. Визначено ключові концепти теорії суспільного договору в умовах цифровізації – це прозорість, довіра, підзвітність, взаємна відповідальність, автоматизація та інтерактивність цифрового договору. Вони формують сучасну парадигму взаємодії держави та громадян у цифровому суспільстві, де технології стають засобом реалізації етичних принципів. З'ясовано сутність соціальної справедливості у цифровому податковому середовищі. Вона реалізується через рівний доступ до податкових сервісів, справедливе адміністрування та захист прав громадян, що відповідає принципам соціальної відпові-

дальності держави та ідеям Джона Роулза про забезпечення рівності та підтримку найменш забезпечених.

Таким чином, дослідження підтверджує, що цифровізація податкової системи є не лише технічним нововведенням, а й фундаментальним чинником трансформації суспільного договору, соціальної справедливості та громадянської взаємодії, забезпечуючи гармонійне поєднання ефективності адміністрування, етичних принципів та довіри у цифрову епоху. Зроблено висновок, що цифрова податкова система проаналізована як нова форма суспільного договору, де взаємні права й обов'язки сторін реалізуються через технологічні платформи, алгоритмічні механізми та цифрові сервіси, створюючи динамічну взаємодію держави і громадян та забезпечуючи ефективність адміністрування податків.

Список використаної літератури

1. OECD. Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. Paris : OECD Publishing, 2020. 52 p.
2. IMF. Digitalization and Tax Administration. Washington : International Monetary Fund, 2021. 48 p.
3. Pomeranz D. No taxation without information: Deterrence and self-enforcement in the value added tax. *American Economic Review*. 2015. Vol. 105 (8). P. 2539–2569.
4. Carrillo P., Pomeranz D., Singhal M. Dodging the Taxman: Firm Misreporting and Limits to Tax Enforcement. *American Economic Journal: Applied Economics*. 2017. Vol. 9 (2). P. 144–164.
5. Schneider F. Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries. *CESifo Working Paper*. 2018. № 1806. 35 p.
6. Tyler T. Why People Obey the Law. Princeton : Princeton University Press, 2006. 256 p.
7. IMF. Tax Administration and Trust: Building a Relationship. Washington : International Monetary Fund, 2022. 61 p.
8. Margetts H., Tiits M., Kalvet T. E-Governance in Practice: The Case of Estonia. Tallinn : Praxis Center for Policy Studies, 2018. 120 p.
9. World Bank. GovTech Maturity Index: The State of Public Sector Digital Transformation. Washington : The World Bank Group, 2022. 84 p.
10. Воронкова В. Г., Бурашнікова О. С. Синергетична методологія дослідження цифрових інструментів ефективного функціонування податкової системи. Цифрова економіка та економічна безпека. Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2024. Вип. 1(10) С. 60–66. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/301/287>
11. Voronkova V., Nikitenko V., Metelenko N., Silina I., Popova A., Slyusar M., Burashnikova O., Afonov R.. Chapter 3. Synergy of digital technologies and green development and their impact on achieving a sustainable environment in the conditions of instability. *Transformations of national economies under conditions of instability* : collective monograph / edited by Tetiana Cherniavska. Tallinn, Estonia. P. 73–111. URL: <https://monograph.route.ee/rout/catalog/book/978-9916-9850-6-9> DOI: <https://doi.org/10.21303/978-9916-9850-6-9.ch3>
12. Бурашнікова О. С. Міжнародний досвід цифровізації у податковій сфері. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. № 14 (91). С. 148–157. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/277865/272613>
13. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Основи, 2001. 822 с.

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE DIGITALIZATION OF THE TAX SYSTEM AS THE EMBODIMENT OF A NEW FORM OF SOCIAL CONTRACT

Olena Burashnikova

Zaporizhzhia National University,

Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute,

Department of Management and Administration

Soborny Avenue, 226, 69006, Zaporizhzhia, Ukraine

The article presents a socio-philosophical analysis of the digitalization of the tax system as an embodiment of a new form of social contract between the state and citizens: the digital tax system forms a new quality of interaction between the state and taxpayers. If previously relations in this area were mostly of a coercive nature, then digitalization translates them into a partnership. **The purpose of the article** is to conceptualize the digitalization of the tax system as the embodiment of a new form of social contract. The philosophical principles of digitalization, its impact on the interaction of the subject and the state, as well as on the formation of trust in society are considered. **The research methodology** is based on an interdisciplinary combination of philosophical, economic and digital analysis for a comprehensive study of the socio-philosophical aspects of the digitalization of the tax system. Particular attention is paid to digital transformations that change traditional models of tax relations and create new conditions for social interaction. The key advantages and challenges of the digitalization of the tax system are highlighted, its role as a mechanism for implementing the principles of the social contract and sustainable development is determined. Thus, the philosophical aspects of the digitalization of the tax system remain largely unexplored. The most debatable are the questions of the new form of the social contract, the ethics of digital justice and the ontological status of the state in the age of algorithms. It is these problems that open up prospects for further interdisciplinary research. **Research results.** The philosophical principles of the digitalization of the tax system are revealed, since from a philosophical point of view, the digitalization of the tax system as a new form of social contract has not yet been sufficiently studied. The digital tax system is analyzed as a new form of social contract, which becomes a key element of the modern social contract, capable of ensuring a harmonious combination of administrative efficiency, moral legitimacy and social trust in the digital era. The concepts of the theory of the social contract in the context of digitalization are defined. The central concepts are such as transparency, accountability, trust and mutual responsibility, which are provided by digital platforms, electronic administration and algorithmic data processing mechanisms. The essence of social justice in the digital tax environment is clarified. In the digital context, the social contract turns into a dynamic process of interaction, where citizens control their own tax obligations, and the state implements the functions of a guarantor of justice and effective administration.

Key words: digitalization of the tax system, social contract, socio-philosophical analysis, citizen trust, digitalization, social justice, digital governance.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025